

ELSA SJÖHOLM

Genmäle

I min förra artikel har jag sökt påvisa några skillnader mellan rätts-historisk och annan historisk metod, med exempel bl.a. från profes-sor Hafströms Tiohäradslagen och Värends-rätten. I sitt svar tar Hafström inte upp några sådana frågor utan söker stöd i nytt ma-terial. Enligt min mening ändrar detta ingenting i sak och jag tar därför inte upp det till diskussion. Här ska endast några erinringar göras.

1. Hafström påstår, att han med diplommet från år 1350 inte avsett att bevisa vad som varit gällande lag i Varend utan endast att ge exempel på den rådande sedvanerätten. Sedvanerätt är ju enligt gängse terminologi den rätt som tillämpas vid domstolar, om skriven lag saknas eller vid sidan av en sådan. Den är alltså gällande lag och någon motsättning mellan dessa begrepp föreligger inte. Att Haf-ström har en egendomlig definition av ordet sedvanerätt framgår av Tiohärads-lagen och Värends-rätten, men därur framgår också, att han ansåg denna vara gällande rätt vid den aktuella tiden: »Efter denna tid (år 1685, min anm.) kunde alltså inte längre den vä-rendska sedvanerätten vid tvist åberopas inför rätta, utan allenast vid sämjedelning.»¹ Det är nu oklart om Hafström menar att just diplommet från 1350 inte kan bevisa något om gällande rätt eller om detta gäller även för övrigt material. Betyder detta att Hafström nu med den lika arvs- och giftorätten i Varend endast menar, att det var allmänt förekommande med sådana uppgörelser i godo?

2. Om han nu menar detta, så måste det konstateras, att han saknar alla möjligheter att bevisa ett sådant påstående. Det finns helt enkelt inte tillräckligt med medeltida material för detta. Vad

¹ G. HAFSTRÖM, Tiohärads-lagen och Värends-rätten. Växjö 1965, s. 76.

som finns är diplom, som rör några arvsuppgörelser i en socialt mycket begränsad krets, de rika frälsesläkterna. Man kan inte dra några slutsatser om en generell likadelning utifrån detta. Nu är det dessutom så, som L.-O. Larsson påpekat, att det finns en rad belägg för att likadelning *inte* förekom hos det medeltida värend-frälset.²

3. Det är tydligt att Hafström är alldeles ointresserad av att redovisa det material som finns på ett sådant sätt, att man får en klar bild av i hur stor procent av fallen som likadelning förekom. Det gäller även 1600- och 1700-talen. Med ett par undantag har han inga belägg i vetenskaplig mening ens från denna tid, utan hänvisar endast helt allmänt till domböcker och bouppteckningar. Dessa källor är ju i vissa delar att betrakta som kvarlevor och borde tilldra sig största intresset. Istället använder han stort utrymme åt att redogöra för de berättande källor, som omnämner denna likadelning som allmän och urminnes sed. Hafström accepterar kritiklöst dessa påståenden, trots att de i många fall fällts just i avsikt att genomdriva den önskade likadelningen och få den bestämd i lag. Att anföra gammal lag och sed blev ju sedan standard som argument för eller emot föreslagna lagändringar.

Att det är dessa påståenden om »urminnes» sed etc. från 1600-talet, som är Hafströms egentliga belägg, framgår av följande passus i svaret: »Kan något annat stöd anföras för att den på 1600-talet såsom 'urminnes' angivna sedvänjan återgår till åtminstone 1300-talet?»³ samt att diplommet från 1350 anges som exempel på denna sedvana, »sedvanerätt». Hafström tänker sig alltså denna sedvana som ett i stort sett fastslaget faktum, till vars stöd han endast behöver anföra enstaka fall. Att det finns en rad fall om olikdelning hör liksom inte hit och inte heller frågan om hur representativt detta material som helhet är.

De nämnda fallen gäller alla arvsdelning. För den påstådda lika giftorätten i äldre tid saknas även detta »stöd». Det hindrar inte att Hafström talar även om den som ett fastslaget faktum.

4. I resonemanget om Värends äldre rätt har Hafström också dragit in de skånska bestämmelserna. Han påstår att både Skånelagen

² L.-O. LARSSON, Det medeltida Varend. Lund 1964, s. 13 noten med anf. källor.

³ Hafström har tidigare ansett värendsrätten vara flera århundraden äldre. Se Tiohäradslagen s. 72.

och Skånska stadsrätten hade lika arvs- och giftorätt. Han har också upptäckt ett allmängiltigt förhållande: »Då gifto- och arvsrättskvoterna som regel äro lika stora, föranledde lika giftorätt en lika arvsrätt»⁴ och han använder denna »lag» bl.a. för att stöda sin tes, att Skånelagen i äldre tid hade lika arvsrätt.

Vad skånelagarna har i sammanhanget att göra är svårförståeligt. Jag har tidigare antagit att Hafström därmed ville bevisa något om Värends rätt. Men det förefaller av Hafströms svar att döma som om denna rätt inte behövde några bevis, utan fråga endast var om den lika giftorätten var utsträckt även till Tiohäradslagen. »När den lika giftorätten gällde enligt Skånelagen . . . finner jag det möjligt att så också varit fallet enligt Tiohäradslagen.» Varför är det möjligt? Vad ligger för tanke bakom? Och vad har sådana lösliga spekulationer för vetenskapligt värde?

5. Även om Hafströms påståenden om skånelagarnas arvs- och giftorätt vore sanna, skulle de inte kunna användas som belägg för andra områdens rättsförhållanden. Men eftersom Hafström påstår att mina uppgifter om dessa bestämmelser är felaktiga, måste jag ta upp denna fråga.

Skånelagen ⁷⁵ gäller som jag tidigare sagt barnlösa makar. Hafström har här läst mycket slarvigt. Om boet ska delas *i två lika hälfter* mellan deras arvingar, så kan dessa arvingar inte vara deras barn. Arvingarna är mannens resp. kvinnans släktingar. Bestämmelser om makar med barn finns i kap. 22 och 23. Kap. 22 stadgar: »Dör bonde och har han med sin hustru både dotter och son, tage deras moder samma lott som en son och dotter hälften mindre . . .» Kap. 23 stadgar för mannen ungefär samma fördelning.⁶ Kap. 7 är till sitt innehåll nästan identiskt med kap. 25, vilket uttryckligen handlar om barnlösa makar. Detta lagrum har Hafström tidigare åberopat⁷ men inte här.

Som synes finns det ingen överensstämmelse mellan giftorätts- och arvsandelarnas storlek i Skånelagen. Detsamma gäller Skånska stadslagen. Hafströms invändning mot mig här är obegriplig, efter-

⁴ Tiohäradslagen s. 82.

⁵ Svenska Landskapslagar, tolkade . . . av Å. Holmbäck och E. Wessén del IV Uppsala 1943.

⁶ Se också Holmbäck's översikt av Skånelagens arvsregler a.a. s. 18 f. med samma tolkning som här.

⁷ Tiohäradslagen s. 72 n. 50.

som han ju själv åberopar kap. 27, som stadgar halv giftorätt, och kap. 28, som stadgar arv till $\frac{2}{3}$ och $\frac{1}{3}$.

Av denna undersökning framgår att Hafström inte framlagt några godtagbara belägg för den påstådda lika gift- och arvsrätten i äldre värends rätt. Detta gäller oavsett vilken innebörd Hafström här lägger i ordet rätt.